

Т. Ю. Гринчишин

ПРАВОСЛАВНІ ХРАМИ ЛЬВОВА: ДИНАМІКА ЗА СТОЛІТТЯ

У статті запропоновано стислий огляд православних церков Львова у різні періоди історії міста з висвітленням причин, що визначали зміни їх числа та юрисдикційної належності.

Ключові слова: Львів, храми, сакральні споруди, Українська православна церква, релігійні громади, юрисдикції.

ПРАВОСЛАВНЫЕ ХРАМЫ ЛЬВОВА: ДИНАМИКА НА ПРОТЯЖЕНИИ СТОЛЕТИЙ

В статье предложено краткое обозрение православных церквей Львова (Украина) в разные периоды истории города с рассмотрением причин, определявших изменения их числа и юрисдикционной принадлежности.

Ключевые слова: Львов, храмы, сакральные сооружения, Украинская православная церковь, религиозные общины, юрисдикции.

ORTHODOX CHURCHES OF LVOV: DYNAMICS ACROSS THE CENTURIES

The article provides a brief overview of the orthodox churches of Lvov (Ukraine) in the city's different historical periods, stressing the causes determining changes in their number and jurisdictional status.

Key words: Lvov, churches, sacred buildings, Ukrainian Orthodox Church, religious communities, jurisdictions.

Релігійність завжди виступає однією з найважливіших сторін життя певного суспільства, а сакральні споруди, як правило – вершиною його архітектурного мистецтва. Наявність такої сакральної споруди (храму) маркує наявність певної релігійної громади чи, зокрема у християнстві, її окремо зорганізованої місцевої одиниці – парафії або ж монастиря. Мережа храмів постійно зазнає змін у часі. При цьому, якщо кількісний аспект таких змін зазвичай відображає коливання числа мешканців поселення і розширення його територіальних меж,

то якісний, під яким розуміємо конфесійну належність, залежить, передусім, від етнічного складу мешканців та чинного державного ладу. Останній чинник, проте (залежно від внутрішньодержавної політики щодо релігії), може спричиняти й зміну числа храмів.

Львів, поряд зі столицею, є містом з найбільшим в Україні числом релігійних громад і сакральних споруд – нині місць регулярних богослужінь налічується близько 180 [22, с. 75], а типових християнських храмових будівель – понад 100 [11, с. 3]. Ця мережа складалася протягом століть, а з огляду на складну історію міста, яке багаторазово переходило «з рук до рук», зазнавала значних змін, відслідкувати які не завжди вдається. Оскільки багато давніх документів не дійшли до нашого часу, а інші були визнані пізнішими фальсифікатами, то існують чималі розбіжності в трактуванні минулого деяких храмів, а для окремих, уже зниклих, навіть не вдається встановити точне місцезнаходження. Понад те, саме існування кількох руських церков княжої доби, досі залишається гіпотетичним.

Щодо останнього висувається чимало різних гіпотез, серед яких можна виділити запропоновану М. Бандрівським [1]. Точній локалізації зниклих дерев'яних церков Львова присвятив свої дослідження І. Бокало [2]. Цінні дані про давні храми міста, базовані на скрупульозному опрацюванні архівів, містяться в працях В. Вуйцика [3–9], О. Бойко, В. Слободяна тощо. Натомість, перший сучасний ілюстрований огляд міських храмів запропонували Л. Криса, Б. Салагай та І. Петрів [26]. Про сучасну релігійну «карту» міста в інституційному аспекті писала В. Любашенко [19], а про архітектурний і містобудівний аспекти постання нових храмів – Ю. Криворучко [17].

Поза тим, досі бракує цілісного опрацювання усього комплексу сакральних споруд Львова – храмів різної стилево-обрядової належності, синагог, молитовних будинків, монастирів тощо протягом всієї його історії, що б дозволило відтворити цілісну картину сакрального простору міста, уклавши розрізнені дані в єдиний масив. Також статистика й переліки храмів, наведені попередніми дослідниками, не зовсім точні й на сьогодні дещо застарілі.

Впродовж століть Львів вирізнявся своєю поліетнічністю, при цьому кожна з основних етнічних громад міста – русини-українці, поляки та німці, вірмени, євреї сповідувала власну релігію чи християнську конфесію: відповідно – православ'я, римо-католицизм, апостольське православ'я, юдаїзм. При цьому русини та вірмени з часом вступали до Католицької церкви, приймаючи унію, а відтак частково поверталися до православ'я. Метою цієї роботи стало вивчення змін мережі

православних храмів української громади міста як невід'ємної складової цієї картини.

Для цього постало завдання якомога точніше визначити число та конфесійну належність храмів, що належали православної громаді м. Львова у різні періоди вісімсотрічної історії міста, відслідкувати динаміку їх змін у згаданих кількісному та якісному аспектах. Зазначмо, що Львів розглядається в його сучасних адміністративних межах – тобто включно з довколишніми селами, що поступово увійшли до складу міста та з нинішніми містечками-супутниками Винниками, Брюховичами і Рудно.

Деяку інформацію про найдавніші руські храми Львова можна знайти, окрім згаданих праць, у шематизмах Львівської греко-католицької архієпархії різних років [27; 28], а про його давні монастирі – у шематизмі ЧСВВ за 1867 р. [29] та опрацюванні сучасних авторів [15]. В Інтернеті міститься (щоправда, під тенденційною назвою [24]) цінний документ-лист «Список священників, настоятелів, благочинних, протопресвітерів, що перебували під юрисдикцією преосвященного Йосифа Шумлянського, єпископа Львівського, Галицького і Кам'янець-Подільського грецького обряду, які разом зі своїм преосвященим пастирем перейшли у послух святій Римській Церкві... Року Божого 1701-го...», віднайдений в архівах Ватикану православним дослідником з Польщі д-ром А. Мироновичем (Історичні українські документи, документ № 190; з латині переклав прот. М. Макар). Короткі нариси про нові православні храми міста є в сучасних шематизмах УПЦ КП, в одному з них також стисло викладено цілу історію Львівської православної єпархії (автор В. Кметь) [16].

Натомість, основні наші дослідження здійснено, зокрема, під час підготовки карт «Релігійні споруди Львова (XIII – початок XXI ст.)» і «Динаміка релігійної мережі Львова (кінець XVIII – початок XXI ст.)» для видання «Атлас українських історичних міст. Том 1: Львів» [13], що вийшло друком у середині 2014 р. (посівши друге місце на цьогорічному «Форумі видавців» та ставши найкращим серед наукових). У свою чергу, праця над ними становить лише частину ширшого авторського задуму вивчення релігійних інституцій та сакральних об'єктів Львова в їх історико-географічному й статистичному вимірі. Запропонований нижче матеріал відображає зміст доповіді, виголошеної на науково-практичній конференції «Українське православ'я у контексті вітчизняної історії та суспільних трансформацій» (м. Тернопіль, 27 листопада 2014 р.).

Перші храми Львова (заснованого, ймовірно, у 1240 р. [23]) часів княжого і т. зв. «перехідного» періодів (тобто, до 1387 р.), зведені тодішньою руською (українською) громадою міста, були саме православними. Зі згаданих причин їхнє точне число невідоме, але можна вважати, що їх було приблизно 11–13 (зазначмо одразу, що до наших днів дійшли – звісно, не раз перебудовані – чотири: храми св. Миколая, св. Онуфрія, Успення Пресв. Богородиці та св. Юрія). Чотири або п'ять з них містилися на первинній території міського поселення на захід від Замкової гори (Підзамче), інші чотири – в межах пізнішого регулярного «міста в мурах» або середмістя (щодо того, хто саме, русини чи поляки, заклав його, досі точаться дискусії), ще два доволі далеко за його межами і один або два – в укріплених замках. Храми ці, очевидно, були невеликими, хоча один з них, можливо [1], відіграв роль кафедри.

Завоювання Львова поляками принесло значні випробування місцевому православному населенню і його святиням. За часів Королівства Польського та І Речі Посполитої (1387–1772 рр.) не стало 4–6 давніх руських храмів. Загально вважається, що було перетворено на римо-католицький храм княжу каплицю св. Катерини Олександрійської у Низькому замку (можливо, й ще одну – на Високому замку), а три інші храми в середмісті – св. Івана Хрестителя (з монастирем оо. василіан, чи, можливо, свв. Петра і Павла), Святого Хреста і т. зв. «Богородичний» було зруйновано, а на їх місці зведено, відповідно, римо-католицькі храми Божого Тіла з монастирем оо. домініканців, Святого Хреста з монастирем оо. францисканців і катедральний собор Внебовзяття Пресв. Діви Марії. Припускається, що такої ж долі міг зазнати – якщо дійсно існував – і православний храм св. Івана Хрестителя на Старому ринку.

Натомість, протягом цього періоду постало ще принаймні 13–14 нових руських храмів (з них сім у межах тогочасного Львова, вірніше в його передмістях, та 6–7 – у навколишніх селах, що увійшли до складу Львова значно пізніше). Більшість з них мали власні школи та цвинтарі, а деякі й шпиталі. При цьому у середмісті православної громаді належала лише одна Успенська (вона ж «Руська») церква. На межі 1539–1540 рр. у Львові було утворено православному єпархію (як наступницю колишньої Галицької митрополії), а храм св. Юра (Георгія) став її катедральним собором.

Хоча бажане зрівняння у правах римо-католиків та православних у Речі Посполитій стало однією з причин укладення в 1596 р. Унії між Католицькою церквою та Київською митрополією, однак дві

найбільш західні єпархії останньої ще близько століття залишалися православними. Лише з початком XVIII ст., після передання в 1696 р. Київської митрополії під зверхність Московського патріарха, вірні Львівської єпархії слідом за своїм єпископом прийняли Унію. Відомо, що на той час на території нинішнього Львова діяв принаймні 21 православний храм. Громади й духовенство більшості з них перейшли в Унійну церкву в 1700 році. У згаданому документі із звітом про це, що походить з 1701 р. [24] перелічено, зокрема, 12 храмів у Львові та п'ять у навколишніх селах (один з них – св. Димитрія у Збоїщах – належав тоді до сусіднього Куликівського, а не Львівського благочиння).

Водночас, в цьому переліку не згадано принаймні чотири тогочасні львівські храми – Успення Пресв. Богородиці, св. Онуфрія, св. Івана Богослова та Введення Пресв. Богородиці. Причина цього, очевидно, в тому, що Успенський храм як ставропігійний у той час не підлягав єпископові, храм св. Онуфрія (як теж, можливо, і храм Введення Пресв. Богородиці) також перебував під опікою Успенського ставропігійського братства, яке приєдналося до Унії лише в 1708 р. Окрім того, при всіх згаданих храмах діяли василіанські монастирі (при Успенському, св. Онуфрія, св. Івана Богослова – чоловічі, а Введення Пресв. Богородиці і тому ж св. Онуфрія – жіночі). У підсумку, храм св. Івана Богослова приєднався до Унії в 1710 р., а решта лише в 1739 р. [15, с. 32; 16, с. 24; 29, с. 5–7, 149–158, 206–208].

Так чи інакше, на момент розділу Польщі та включення Львова до складу Габсбурзької імперії у 1772 р. православних храмів у місті вже не було. Невдовзі після цього настала церковна реформа цісаря Йосифа II 1782 року – т. зв. «йосифінська касата», тобто закриття багатьох монастирів, непотрібних з точки зору раціональної австрійської влади. Водночас, у Львові задля покращення санітарного та протипожежного стану міста було закрито й розібрано багато тодішніх дерев'яних храмів, зокрема й руських церков. Тоді зникли три храми княжого періоду – св. Теодора Тиронського, Воскресення Господнього та Богоявлення Господнього і постали під час польського панування церкви Благовіщення Пресв. Богородиці, Різдва Пресв. Богородиці (або св. Варвари чи Зборотарнавська), Воздвиження Чесного Хреста, Спаса (Преображення Господнього), а також храм і монастир св. Івана Богослова оо. василіан та храм Введення в храм Пресв. Богородиці і монастир св. Катерини Олександрійської сс. василіанок. Таким чином, у греко-католиків міста залишилося лише п'ять храмів, з яких один у давньому середмісті (хоч мури незабаром було знесено) та чо-

тири (зокрема, й собор) на передмістях. Ще сім храмів далі діяли у прилеглих селах (отож, сумарно всіх було 12).

Натомість, як компенсацію русинам було передано принаймні два (можливо, три) закриті римо-католицькі монастирські храми, при одному з яких відтак було відкрито греко-католицьку семінарію. Значно пізніше, у другій половині XIX ст. під греко-католицьку церкву (Преображення Господнього) було перебудовано руїни ще одного з колишніх костелів, згорілого від обстрілу під час придушення заворушень 1848 року. Окрім того, з кінця XIX ст. і до 1939 р. греко-католики звели (чи принаймні заклали) ще з десятків храмів та публічних каплиць, довівши загальне число своїх святинь до близько 25.

У цей же час у Львові з'явився перший новий православний храм: протягом 1787–1856 рр. невелика місцева православна громада, що складалася переважно з румунів, сербів та греків, орендувала для своїх літургійних потреб почергово шість різних споруд, аж доки в 1856 р. було придбано ділянку з будівлями, де облаштовано церкву. Лише в 1897–1901 рр. там було зведено новий храм св. влкчч. Георгія Побідоносця в романо-візантійському стилі, з підпорядкуванням його Буковинській православній митрополії [7, с. 76–80; 25].

Свято-Георгіївський храм залишався єдиним православним у місті до Першої світової війни. Після зайняття російською армією Галичини й, зокрема, Львова (3.09.1914 р.) було розпочато активну кампанію опрацювання місцевих українців, однак з 1874 греко-католицьких парафій краю до березня 1915 р. на православ'я перейшли, за різними джерелами, лише 81 або до 200 [21; 16, с. 31]. Згідно з виданим російською владою додатком до циркуляра від 27.09.1914 р. «До питання про віротерпимість», православний священник мав право обійняти парафію лише в тому випадку, коли цього забажало 75% громади (щоправда, парафії оголошувались православними і тоді, коли парох покинув громаду або був арештований) [14]. Православний єпископ Євлогій Георгієвський після арешту й заслання до Росії митрополита Андрея Шептицького планував перебрати декілька храмів у Львові (зокрема й собор св. Юра), закрити василіанські монастирі тощо, однак на ділі було лише запроваджено православні недільні відправи у Преображенській церкві та переобладнано під храми РПЦ склад біля Головного двірця (вокзалу) і військовий манеж [20; 21]. А невдовзі, після відступу росіян з міста (22.06.1915 р.), було закрито до 1918 р. й храм св. Георгія. Поза тим, саме з часів війни громада цього храму стала набувати українського характеру.

Після польсько-української війни 1918–1919 рр. та переходу Львова під владу Польщі Свято-Георгіївський храм підпорядковано в 1923 р. Румунській православної церкві, а з 1930 р. – Автокефальній православної церкві у Польщі (АПЦП). Під час Другої світової війни його спершу передано Російській православної церкві (РПЦ), з приходом німців повернено АПЦП (в лютому 1944 р. тут навіть було засновано парафію Української автокефальної православної церкви [16; с. 33]), а після поновного встановлення радянської влади – знову віддано під юрисдикцію Московського патріархату, з проголошенням 27.04.1945 р. кафедральним собором новоствореної Львівсько-Тернопільської єпархії РПЦ [7, с. 81; 18, с. 96]. У цей же час було арештовано всіх єпископів УГКЦ, розгорнуто роботу «ініціативної групи» з переходу на православ'я і, як наслідок, 8–10 березня 1946 р. у кафедральному храмі св. Юра за підтримки спецслужб проведено т. зв. Львівський собор частини греко-католицького кліру, яким формально ліквідовано Греко-католицьку церкву, насильно «возз'єднавши» її з РПЦ. Після цього до собору св. Юра було перенесено кафедральний осідок єпархії РПЦ, якій було передано також решту 14 парафіяльних греко-католицьких храмів у Львові та прилеглих містечках. З часом два з них (Пресв. Трійці у Сихові та Успення св. Анни у Голоско) було закрито, а ще один (свв. Андрія і Володимира на вул. Городоцькій) зруйновано. Поступово закрито було теж більшість (близько 10) монастирських, філіяльних, капеланських та незавершених храмів ГКЦ.

Окрім того, після практичного завершення навесні 1946 р. кампанії обміну населенням з Польщею, Львів покинула більшість римо-католицького кліру, зокрема всі чернечі чини та згромадження. З усіх полишених ними 52 храмів більшість було закрито, а шість передано РПЦ. Один з них, розміщений поблизу центру міста колишній костел св. Миколая було реконструйовано в церкву св. Архангела Михаїла, однак згодом, у 1961 р. закрито й передано під секулярні потреби Львівського університету. Решта діяли на околицях міста – в колишніх селах, покинутих поляками й заселених новоприбулими українцями. Через деякий час, однак, два такі храми – колишні каплиці РКЦ на Левандівці та Кульпаркові, зведені в міжвоєнний період, було не лише закрито, а й зруйновано – відповідно, близько 1960 р. і у вересні 1973 р. [30, с. 207–224, 253–254]. Три інші перетворені в церкви костели служили православним громадам Рясного, Сихова та Брюхович аж до часів Незалежності.

У підсумку, на 1989 рік у Львові діяли 17 православних храмів, у т. ч. один з них постійно служив православним, 13 раніше належали

УГКЦ (9 з них при заснуванні були православними, два засновано греко-католиками, а ще два було перейнято ними від римо-католиків) та три – РКЦ. Окрім того, у місті залишилися два діючі храми РКЦ та було засновано два молитовні будинки протестантів; усіх разом – 21 [12, с. 108].

Загальна демократизація життя за часів здобуття Незалежності супроводжувалася в Галичині та у Львові, зокрема, змагальним розвитком двох гілок українського християнства – православ'я і греко-католицизму. Розростання першої з них, за деякими даними, відбувалося тут за сприяння тодішньої радянської влади, що вбачала в цьому стримуючий чинник супроти бурхливого пробудження другої – як більш небезпечного для себе явища.

Влітку 1989 р. щойно зареєстрованим релігійним громадам РПЦ почали масово передавати зачинені доти храми, зокрема й колишні костели. Проте вже 19.08.1989 р. громада храму свв. Петра і Павла РПЦ першою проголосила свій перехід до відродженої Української автокефальної православної церкви (УАПЦ).

До цієї ж конфесії перейшли ще кілька православних храмів Львова, зокрема св. Миколая і св. П'ятниці. Згодом, після об'єднавчого собору УАПЦ й частини УПЦ зі створенням Української автокефальної православної церкви Київського патріархату (УПЦ КП) у червні 1992 р. та нового розколу (поєднання виявилось короткочасним), громади цих та деяких інших храмів вирішили не повертатись до УАПЦ.

Під юрисдикцією УАПЦ з діючих за радянської влади храмів залишився, таким чином, окрім згаданої церкви свв. Петра і Павла лише давній, колишній ставропігійний храм Успення Пресв. Богородиці (Успенська або Руська церква).

Натомість, більшість інших, досі православних храмів повернулися до свого довоєнного власника – УГКЦ. Започаткувало цей процес публічне поминання імені Папи Івана Павла II у храмі Преображення Господнього під час Літургії 29.10.1989 р. Невдовзі, 20.11.1989 р., владою було дозволено реєструвати греко-католицькі громади і до УГКЦ перейшли ще сім церков – Вознесіння Господнього у Винниках, Воздвиження Чесного Хреста в Рудно, Вознесіння Господнього на Знесінні, св. Іллі в Кривчицях, св. Димитрія на Збоїщах, св. Андрія на Клепарові та свв. Андрія і Йосафата на Левандівці. Врешті, після численних пікетувань і протестів, 19.08.1990 р. греко-католикам було повернено і кафедральний собор св. Юра.

Також дісталися УГКЦ три колишні костели, перебрані православними у повоєнні роки: свв. Петра і Павла в Рясному, Різдва

Пресв. Богородиці в Брюховичах і св. Архистратига Михаїла у Сихові [12, с. 109–110]. Так, для визначення подальшої долі останнього з них (колишнього костелу Пресвятої Діви Марії – Королеви Польщі) 5.07.1990 р. місцевою владою було влаштовано таємне опитування його парафіян про їх конфесійну належність. З 2077 осіб, що взяли в ньому участь, переважна більшість, тобто 2022 особи, зголосилися до УГКЦ, 22 – до УАПЦ, 3 – до УПЦ (тобто, Московського патріархату). Не виявилось прихильників РКЦ та інших конфесій, натомість 30 бюлетенів визнано недійсними. Як наслідок, 17.09.1991 р. зареєстровано статут громади УГКЦ, а 31.08.1992 р. їй у власність передано будівлю і майно церкви.

На цьому, однак, процес передачі релігійним громадам сакральних споруд не завершився – у місті залишалось 42 зачинені колишні храми РКЦ у більш чи менш придатному для подальшого сакрального використання стані. Протягом наступних років лише два з них повернено колишнім господарям, більшість (25) відійшли до УГКЦ, яка найшвидше реєструвала нові громади, ще три – до протестантів. Дещо теж отримали громади православних Церков.

Так, колишній костел св. Миколая, який у 1946–1961 рр. вже належав РПЦ, а відтак зачинений, у 1990 р. було знову передано цій Церкві. 27 жовтня того ж року Український екзархат РПЦ переформовано в УПЦ, а 4 грудня храм після ремонту освячено як кафедральний собор Покрову Пресв. Богородиці Львівської єпархії. З утворенням у червні 1992 р. УПЦ Київського патріархату він став кафедрою спершу Дрогобицько-Самбірської, а від червня 1993 р. – Львівсько-Сокальської єпархії цієї Церкви.

Окрім того, УПЦ КП з часом перейняла ще п'ять колишніх храмів РКЦ, а саме: костел св. Антонія в Білогорщі (нинішня церква Різдва Пресв. Богородиці, передано православним ще 20.07.1989 р.), каплицю в Рудно (нині церква Покрову Пресв. Богородиці, з 7.01.1990 р. до листопада 1994 р. служила УАПЦ), каплицю в Крайовому будинку інвалідів (нині храм Покрову Пресв. Богородиці при Університеті безпеки життєдіяльності), передпоховальну каплицю св. Лазаря (нині храм Різдва чесного славного Пророка, Предтечі і Хрестителя Господнього Йоана при міському морзі). Найціннішим набутком виявився колишній костел Серця Ісусового з монастирем сс. францисканок. Згодом тут постали не лише храм св. Йоана Золотоустого, а й однойменний чоловічий монастир і духовні школи єпархії (духовну семінарію УАПЦ створено 5.06.1990 р., з 1993 р. діє у складі УПЦ КП, духовну академію засновано 11.12.1996 р., у 2008 р. їх переформовано у Львівську право-

славну богословську академію). Також Київський патріархат перейняв колишню дочірню каплицю Різдва Пресв. Богородиці УГКЦ на вул. Шевченка, десакралізовану в радянський час, і після капітального ремонту освятив її під тим же титулом (останнім часом, проте, з'явилася інформація про відхід цієї громади від УПЦ КП).

УАПЦ отримала у Львові колишні костели свв. апп. Петра і Павла на вул. Городоцькій (нині це церква св. Архистратига Михаїла), Святої Родини оо. реформатів на вул. Шевченка (нині церква св. ап. Андрія Первозваного) і Воздвиження Хреста Господнього у Кривчицях (нині церква Різдва Пресв. Богородиці). З колишніх греко-католицьких храмів до УАПЦ відійшли церква Успення св. Анни у Голоско та незавершена каплиця Христа Царя на Новому Знесінні, перебудована в храм Преображення Господнього. Окрім того, УАПЦ спільно з УГКЦ використовує колишню вірменську церкву Святого Хреста на пр. Чорновола (нині це храм Воздвиження Чесного й Животворящого Хреста Господнього при Університеті внутрішніх справ).

Після усіх цих змін до православного храму св. Георгія на вул. Короленка повернувся статус кафедрального собору місцевої єпархії УПЦ (МП), оскільки він залишився на певний час єдиним храмом цієї конфесії у Львові.

Усе сказане вище стосується храмів, що вже існували давніше, натомість з перших років Незалежності України у місті розгорнувся справжній будівельний бум спорудження нових святинь. Першість тут належить УГКЦ (близько 33 храмів і публічних каплиць), оскільки православних вірних у Львові дещо менше, окрім того, вони роздроблені між різними юрисдикціями, кожна з яких будує свою власну мережу душпастирських осередків.

Так, Українська православна церква Київський патріархат звела п'ять нових мурованих храмів і один дерев'яний (зараз перебудовується), переобладнала з спортивного залу ще один. Враховуючи, що триває спорудження ще двох храмів і діють п'ять тимчасових каплиць, число нових осередків сягає 14-ти. Серед найбільших: церкви Покрову Пресв. Богородиці на Левандівці (на місці зруйнованого у 1960 р. костелу, згаданого вище), Введення в храм Пресв. Богородиці у Брюховичах, Вознесіння Господнього поблизу аеропорту, Всіх українських святих на вул. Миколайчука.

Українська автокефальна православна церква звела шість нових мурованих храмів і два дерев'яні, триває спорудження ще одного храму і діють 11 тимчасових каплиць (загалом 20 нових осередків). Серед них потрібно відзначити вже згаданий храм Преображення Гос-

поднього на Новому Знесінні (після перебудови – перший новий храм цієї Церкви в Україні), св. рівноапостольного Володимира Великого у Винниках, свв. мучеників Бориса і Гліба на вул. Стрийській, Різдва св. Йоана Хрестителя на вул. Пасічній та Пресвятої Трійці у Рясному. Щоправда, останній храм, як і ще дві каплиці, вийшли з підлеглості місцевому єпископові УАПЦ і об'єдналися в окремий вікарний деканат з прямим підпорядкуванням очільнику цієї Церкви.

Окрім того, у пристосованому приміщенні багатопверхового житлового будинку на вул. Патона діє каплиця Української автономної православної громади св. ап. і євангелиста Івана Богослова під омофором митрополита Петра Петруся.

Українська православна церква (Московського патріархату), якій Львівська міська рада неодноразово відмовляла у виділенні землі під новий катедральний собор (оскільки Свято-Георгіївський традиційно вважається храмом російськомовної громади міста, а є чимало тих, хто бажав би більш українського характеру богослужінь), нині споруджує храм Пресвятої Трійці на приватній ділянці на території колишнього ВО «Кінескоп»; наразі там діє каплиця у цокольному приміщенні будівлі. Ще одна каплиця св. Володимира сусідує на одній спільній ділянці у Сихові з однойменною каплицею конкурента – громади УПЦ КП. Окрім того, засновано жіночий Святопреображенський монастир, що міститься у квартирі житлового будинку.

Також священники православних Церков відправляють у двох екуменічних храмах Львова – колишньому костелі св. Лазаря та каплиці Всіх святих українського народу (пам'яті жертв Скнилівської трагедії), опікуються низкою каплиць при різних установах, зокрема правоохоронних, та у військових частинах.

Сумарно, з близько 180 нинішніх постійно діючих храмів та каплиць у Львові православним належать 55, у т. ч. 28 – Українській автокефальній православній церкві, 23 – Українській православній церкві Київський патріархат, 3 – Українській православній церкві (Московського патріархату) [22, с. 78–79; 13]. З близько сотні новозведених за останнє 25-ліття сакральних споруд частка православних становить 37.

Нинішня мережа душпастирських осередків православних Церков вкриває усе місто – як давні, так і нові райони. Водночас, спостерігаємо певну нерівномірність у територіальному розподілі сакральних споруд за конфесіями – у деяких мікрорайонах міста виразно переважають храми й каплиці котроїсь однієї з них (так, п'ять осередків УАПЦ сконцентровані в чотирикілометровій смузі вздовж вулиць Наукова і Хуторівка в південній частині міста). Це могло б свідчити про

посилені «позиції» тієї чи іншої юрисдикції у певній місцині. Проте, інколи храми чи каплиці котроїсь з них настільки близько сусідують (а отже, й конкурують) між собою (УАПЦ в районі вулиць Миколайчука та Щурата, УПЦ КП – вулиць Миколайчука та Полтв'яної), що це вказує на внутрішню непогодженість в єпархіях щодо їх розміщення та певне свавілля окремих представників духовенства у створенні «робочих місць» для власного працевлаштування.

Як свідчать документи комісії у справах релігій при виконавчому комітеті Львівської міської ради, до неї надалі надходять звернення релігійних громад і єпархіальних управлінь різних Церков щодо виділення земельних ділянок для спорудження нових храмів та каплиць, хоча мережа релігійних об'єктів, зокрема православного спрямування, уже близька до насичення. З метою запобігти численним порушенням до релігійних громад міста було спрямовано спільний лист єпископату Львова (2008 р.) [10], у підготовці якого автору довелося брати участь, однак проблему досі не подолано – трапляються, зокрема, випадки, коли представники однієї Церкви займають ділянку, погоджену місцевою владою для спорудження храму іншої [22, с. 80]. Інші намагаються поставити імпровізований храм на будь-якій придатній та начебто вільній ділянці, інколи мотивуючи це існуванням сакральних споруд на цьому місці в минулі часи. Вирішити цю проблему можна лише комплексно – зі з'ясуванням реальних потреб вірних кожної із Церков та конфесій і розробкою перспективної схеми сакральних споруд міста.

Протягом історії Львова число православних святинь у ньому значно коливалось: від 11–13 храмів у княжі часи до близько 21 під час володарювання Польщі, перехід їх усіх в Унію (з наступним скороченням до 14 після «йосифінської касати» на початку перебування під австрійською владою і подальшим зростанням до близько 25 напередодні Другої світової війни); існування єдиного православного храму з середини ХІХ до середини ХХ ст.; принаймні 24 православні храми відразу після «ліквідації» УГКЦ у 1946 році та лише 17 у 1989-му; наступний перерозподіл між конфесіями та нинішній стан – 55 храмів та каплиць.

Так само змінювалась юрисдикційна належність православних громад і їх святинь: Київська митрополія під омофором Константинопольського патріархату і наступний її перехід до єдності з Римським престолом, практично автономна Буковинська православна митрополія, Російська православна церква, короткочасно – Румунська православна церква, відтак – Автокефальна православна церква у Польщі, і знову Російська православна церква – Московський патріархат; наступне

конфесійне різноманіття – Українська автокефальна православна церква, Українська православна церква Київський патріархат та Українська православна церква в єдності з патріархатом Московським. Враховуючи усе сказане, картина конфесійних переходів (якщо кожній з конфесій присвоїти свій колір і відобразити історію храмів у часовій стрічці) складається дуже барвиста: у Львові складно знайти більш, аніж кілька храмів з тотожною долею. Завданням подальших досліджень залишається, зокрема, уточнення часу й обставин конфесійних змін православних святинь міста на початку 1990-х рр., що потребує докладнішого вивчення архівних документів і свідчень очевидців.

У підсумку можна стверджувати, що православні громади Львова різних юрисдикцій хоча сумарно й поступаються панівній тут Греко-католицькій церкві загальним числом постійних душпастирських осередків (55 проти 81) – за рахунок храмів, «успадкованих» з минулих століть та історичних епох, проте навіть незначно перевищують її кількістю новозаснованих (37 проти близько 33), що свідчить про вищу їх (принаймні, їхнього кліру) активність. Водночас, за нечисленними винятками, нові православні осередки зазвичай поступаються греко-католицьким за розмірами та темпом будівництва храмів, що свідчить про певну слабкість багатьох цих громад.

Список використаних джерел:

1. Бандрівський М. До проблеми локалізації «Мегале екклезія» руських князів у Львові / Микола Бандрівський // Матеріали і дослідження з археології Прикарпаття і Волині. – 2012. – Вип. 16. – С. 216–238.
2. Бокало І. Втрачені дерев'яні церкви Львова. Локалізація та реконструкція / Ігор Бокало // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Львів, 2005. – Ч. 15. – С. 22–37.
3. Вуйцик В. Архикафедра Святого Юра у Львові: Архітектурний ансамбль / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Львів, 2004. – Ч. 14. – С. 17–22. [Володимир Вуйцик. Вибрані праці. До 70-річчя від дня народження].
4. Вуйцик В. До питання про об'ємно-планову композицію старої катедри Св. Юра: На підставі іконографічного матеріалу / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Львів, 2004. – Ч. 14. – С. 23–28.
5. Вуйцик В. Монастир Святого Онуфрія у Львові / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Львів, 2004. – Ч. 14. – С. 48–59.
6. Вуйцик В. Неіснуючі церкви Підзамча / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Львів, 2004. – Ч. 14. – С. 70–71.

7. Вуйцик В. Православна церква Св. Георгія / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Львів, 2004. – Ч. 14. – С. 76–81.
8. Вуйцик В. Церква Святої Трійці в Сихові / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Львів, 2004. – Ч. 14. – С. 68–69.
9. Вуйцик В. Церква Знесіння / Володимир Вуйцик // Вісник інституту «Укрзахідпроектреставрація». – Львів, 2004. – Ч. 14. – С. 72–75.
10. Голови шести християнських конфесій закликають львів'ян не будувати храми без благословення церкви і дозволу міськради // Вголос. – Режим доступу: <http://bit.ly/1vOkTzi>
11. Гринчишин Т. Львів сакральний: релігійні об'єкти на мапі міста. Атлас-довідник / Тарас Гринчишин. – Вид. 2-е, оновлене. – Львів : Ладекс, 2009. – 84 с.
12. Гринчишин Т. Греко-католицькі храми і монастирі Львова: 1939 – 1989 – 2009 / Тарас Гринчишин // «Катакомбна Церква» (Двадцятилітню виходу Української Греко-Католицької Церкви з підпілля присвячується) : Статті і матеріали / Ред. кол.: З. Білик, Я. Дашкевич, О. Киричук, Л. Моравська, М. Омельчук, І. Орлевич, І. Паславський, О. Сидор. – Львів : Вид-во Львівського музею історії релігії «Логос», 2009. – С. 106–113.
13. Гринчишин Т. Карта 3.10. Релігійні споруди Львова (XIII – початок XXI ст.); Карта 3.11. Динаміка релігійної мережі Львова (кінець XVIII – початок XXI ст.) / Тарас Гринчишин // Атлас українських історичних міст. Т. 1: Львів / За наук. ред. М. Капраля. – К. : ДНВП «Картографія», 2014. – С. 83–90 + 2 карти.
14. Заярнюк А. Галицьке греко-католицьке духовенство у Першій світовій війні: політичні, культурні та соціальні аспекти [Електронний ресурс] / Андрій Заярнюк, Василь Расевич. – Режим доступу: <http://bit.ly/1wjJPQw>
15. Зінько В. Василіанський Львів / о. Василь Зінько, Володимир Андрушко, Олег Огірко // Львів (1256–2006): церква і суспільство: статті й матеріали / Ред. кол.: В. Гаюк, О. Гринів, Я. Дашкевич, Л. Моравська, І. Паславський, О. Сидір. – Львів : Вид-во Львівського музею історії релігії «Логос», 2006. – С. 32–36.
16. Кметь В. Львівська православна єпархія: короткий огляд історії / Василь Кметь // Шематизм Львівсько-Сокальської єпархії Української Православної Церкви Київського Патріархату. 2000 рік: Статистично-біографічний довідник. – Львів : ПАІС, 2000. – С. 8–43.
17. Криворучко Ю. Львів і святість [Електронний ресурс] / Юрій Криворучко // Наукове товариство ім. Шевченка. – Режим доступу: <http://ntsh.org/content/lviv-i-svyatist>
18. Лагодич М. Формування та діяльність єпархій Російської православної церкви у Західній Україні (1945–1965 рр.) / Миколай Лагодич // Українське православ'я у контексті вітчизняної історії та суспільних трансформацій (пам'яті митрополитів Василя (Липківського) та Іоана (Боднарчука): Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (27–28 листопа-

да 2014 р., м. Тернопіль) / За заг. ред. Е. Бистрицької та ін. – Тернопіль; Київ, 2014. – С. 95–101.

19. Любашенко В. Релігійний атлас сучасного Львова / Вікторія Любашенко // Львів (1256–2006): церква і суспільство: статті й матеріали / Ред. кол.: В. Гаюк, О. Гринів, Я. Дашкевич, Л. Моравська, І. Паславський, О. Сидір. – Львів : Вид-во Львівського музею історії релігії «Логос», 2006. – С. 81–86.

20. Мазур О. Львів у роки Першої світової війни [Електронний ресурс] / Орест Мазур, Іван Патер // Карта Львова. – Режим доступу: <http://map.lviv.ua/statti/mazur.html>

21. Мельник І. Російська окупація Львова у 1914–1915 роках [Електронний ресурс] / Ігор Мельник // Zbuc. – Режим доступу: <http://zbuc.eu/node/28061>

22. Назарук М. Сакральні об'єкти в геопросторі сучасного Львова / Микола Назарук, Тарас Гринчишин // *Krajobraz zakralny / Сакральний ландшафт / pod red. ks. Macieja Ostrowskiego i Józefa Partyki / за ред. о. Мацея Островського і Юзефа Партики.* – Kraków; Lwów, 2014. – S. 73–84.

23. Паславський І. Хто і коли заснував місто Львів? Вірогідні й невірогідні дати заснування столиці Галичини / Іван Паславський. – Львів : НВФ «Українські технології», 2010. – 36 с.

24. Список храмів Львівської єпархії, які разом зі своїми парафіянами були насильницьки переведені в унію [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dodomu.kiev.ua/node/88>

25. Храм великомученика Георгія Победоносця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bit.ly/1zd14C1>

26. Храми Львова: фотоальбом / Фото Л. Криса, Б. Салагай, текст І. Петрів. – Львів : Афіша, 2001. – 180 с.

27. Шематизм духовенства Львівської архієпархії, 1935-36. – Львів : Накладом Митрополичої консисторії, 1935. – 400 с.

28. Шематизмъ всего клира греко-католицкой митрополичои архієпархіи Львѣвской на рѣкъ 1905. – Львѣвъ : Накладомъ архієпархіального клира, 1905. – 415 с.

29. Шематизмъ провинціи Св. Спасителя Чина Св. Василя Великого въ Галиции, уложеный по капитулѣ ѳтбувшѣйся въ монастырѣ св. Онуфрейскѣмъ во Львовѣ дня 24. и 25. Липця 1867, и Короткий поглядъ на монастыри и на монашество руске, ѳт заведеня на Руси вѣры Христовой аж по нынѣшное время. – Во Львовѣ : Въ типографіи Института Ставропигіанского, пѣдъ зарядомъ Стефана Гучковского, 1867. – 354 с.

30. Kościoły i klasztory Lwowa z wieków XIX i XX / Opracowali A. Betlej, M. Biernat, K. Drzezina, P. Krasny, J. K. Ostrowski, J. Skrabski. – Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury / Antykwa, 2004. – 416 s.; 804 il. [Materiały do Dziejów Sztuki Sakralnej na Ziemiach Wschodnich Dawnej Rzeczypospolitej. Część I. Kościoły i klasztory rzymskokatolickie Dawnego Wojewódstwa Ruskiego. T. 12.]